

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך מב, תשנ"א

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

ההטעמה במלים הלועזיות

מן הדיון בישיבת הוועדה לשאלות דקדוק שימושיות

בשנת תשכ"ד הוחלט במליאת הוועדה ללשון העברית, שהטעמת המלים הלועזיות המשמשות בלשוננו תהיה כשל המלים העבריות, שהרי לא ייתכן לקיים בלשוננו שתי מערכות מלים: "עברית מגוירת" ו"עברית לא-מגוירת". אין שום לשון בעולם שנוהגת הבחנה מעין זו. מלים כמו **קתרוס**, **פסנתר** ו**סימפוניה** נחשבו תמיד מלים עבריות לכל דבר, ועמקן מאות מלים מן היוונית שנקלטו בעברית וקיבלו עליהן בדרך הטבע את חוקי ההגה וההטעמה כשל המלים העבריות במקורן.

הוועדה לשאלות דקדוק שימושיות, המשמשת במה להבהרות בענייני לשון שונים, נדרשה גם לבעיית ההטעמה (ביום כ"ד בתשרי התשמ"ז, 27 באוקטובר 1986). העלו אותה אנשים מקול **ישראל**, שחיפשו דרך "להגמיש" את החלטת האקדמיה, כדי שלא יהיו בחינת יוצאי דופן מן הנוהג המקובל בקהל דוברי העברית.

את הבעיה במלוא חומרתה הציגו האחראים ללשון **קול ישראל**, ואלה דבריהם, בערך:

השאלה אינה חלה על מלים לועזיות בצורתן המילונית. באלה אין אנו מקפידים על הטעמת מלרע, שהרי כל עוד לא נוספו להן סיומות אינן מלים עבריות של ממש (כגון: **טלוויזיה**, **בננה**). אין הכוונה גם למלים עבריות שמקובל בציבור להטעימן שלא כדין (כגון: **אמצע**, **ארבע**, **כובע**); באלה אנו דורשים הטעמת מלרע. התחום הבעייתי הוא מלים לועזיות בעלות סיומות עבריות (כגון: **נורמלי**, **סינופטית**, **טמפרטורות**, **מצב קריטי**, **הומני**, **רלוונטי**, **וילות**, **קוטג'ים**). הדקדוק מחייב כאן הטעמת מלרע, אולם הציבור נוהג אחרת, והקריינים רואים עצמם מוזרים ומגוחכים, כשהמרואיינים מדברים בדרך העולם בהטעמת מלעיל, ואילו הם נדרשים להגות את המלים האלה מלרע. פתרון של פשרה שניתן לנקוט לפעמים הוא לטשטש את ההטעמה שתהיה לא מלעיל ולא מלרע ("טעם מרחף").

בעיה קשה יש בפרסומת. מצד אחד לשונה קפדנית, ומצד אחר היא מתובלת בלשון מדוברת, ואפילו בלשון עגה: "פנטסטי", "לא-נורמלי" וכו'. מובן ששילוב של לשון מדוברת עם הטעמה שאינה נוהגת נשמע מוזר ולא טבעי.

הבעיה קשה עוד יותר בתכניות המוגשות בהגשה חופשית, כגון ברשת גימל. שם נוהגים המגישים לשלב בלשונם את לשון השירים המוגשים, ולתבל את שפתם אפילו בלשון עגה.

חברי הוועדה ראו הקבלה בין שאלה רצינית זו, ובין שאלות ההגייה של עיצורי הגרון ושל האותיות טי"ת וקו"ף, שנדונו בהרחבה בוועד הלשון ובאקדמיה. לא יעלה על הדעת, למשל, שהאקדמיה תחליט על ביטול הגיית עיצורי הגרון בגלל קשיים אורגניים, שהרי רבים אינם מסוגלים לבטאם, או בגלל שיקולים חברתיים-תרבותיים. על אחת כמה וכמה עניין ההטעמה, שלשם הדיוק בו צריך אדם לשנות את הרגליו מתוך מאמץ מכוון והכרה ברורה שזו ההטעמה המתחייבת מן העברית, אבל קושי אורגני אין בה. בדקדוק העברית הנוהג בימינו אין תערובת בנושא ההטעמה. הגיית מלרע ההיא השלטת, ויש סטיות ממנה במספר דגמים מוגדרים (השמות המלעליים, צורות מסוימות בפועל וכד'). תפקידה של האקדמיה – כך טענו החברים – הוא לכוון את לשון דורנו, ולא לערוך משאל-עם כדי להתפשר עם המציאות. אף נאמר, שהשידורים ברדיו ובטלוויזיה הם מכשיר רב-עצמה לחינוך הלשוני, והדברים אמורים בכל תחומי הלשון והסגנון. המופת הלשוני צריך להיקבע על-פי הראוי בלשון ולא על-פי מחקרים סטטיסטיים.

על דברים אלו השיב אחד מנציגי קול ישראל:

השאלה העומדת לפנינו אינה שאלת דקדוק, אלא שאלה של מדיניות לשון. אמת, דומה היא לבעיית האותיות טי"ת וקו"ף ולבעיית הדגשים החזקים. וכי החליט משהו לוותר עליהם? יש כאן הסכמה שבשתיקה, שאין הוגים אותם אלא קצת קוראים בפרקי היום בתנ"ך. בריחה איננה פתרון במקרה זה. גם אם נניח שעקרון ההטעמה הוא חד-משמעי, עלינו לראותו כ"הלכה ואין מורין כן".

לפני שנים לא רבות יכול היה ועד הלשון להשפיע על דוברי העברית. משהתריע על השיבוש ב**שירות טובה** וב**שירותיות**, החלו הבריות לדבר על **שירות טוב** ועל **שירותים**. היום, אם תהיה החלטתנו רחוקה מרחק רב מן המצוי לא נועיל כלום, ורק תגבר התהום בין העברית ה'ישראלית' ובין העברית ה'קול ישראלית'.

הדעה הרווחת שנשמעה בוועדה הייתה, שאמנם קשה לקבל דעה מחמירה בעניין ההטעמה. כיום אפשר למצוא אנשים, שסגנונם ראוי לעשותו מופת לאחרים. אך אין אנשים היכולים לשמש מופת בעניין הטעמת המלים השאולות. אי אפשר להציג 'מופת סינטטי' ולדרוש ל**דַבֵּר** בצורה שאיש אינו נוהג בה. אם אנו אין בכוחנו לעמוד בגזרה, מה התוקף לדרוש אותה מאחרים? דומה הדבר לחקיקת חוק בכנסת, שחבריה עצמם מפרים אותה.

ראוי אפוא לנהוג במתינות. העיקרון להטעים את המלים מלרע, אי אפשר לבטלו. הוא בלבד הולם את דרכה של לשוננו. סוגי המלים המוטעמות מלעיל אינם כוללים את רוב המלים השאולות, ואין בכוחם לערער את שלטון ההטעמה המלרעית. ההגייה הנכונה של ההטעמה כמוה כהגייה הנכונה של הדגשים החזקים, השוואים הנעים והעיצורים הגרוניים והנחציים, שלא יעלה על הדעת לבטלם, גם אם יחידי סגולה יזדקקו להם בקריאה חגיגית, וגם אם יהיו הלכתא למשיחא.

אין מקום אפוא לשינוי כללי ההטעמה הנוהגים בעברית. לא ייתכן לקבוע מערכת חוקים מיוחדת למלים זרות, שהרי בכל הדורות נקלטו מלים לועזיות בעברית, ובמרוצת השנים הן נטמעו בעברית והפכו חלק ממנה. ייתכן שברבות הימים יעלה בידינו להפוך את המלים השאולות לחלק מאוצר הלשון העברית גם ביחס להטעמה.